

Омельченко Н.В.
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ УРБАНІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ

Урбанізація є однією з провідних тенденцій світового розвитку не перше десятиліття. Разом з виконанням функцій двигуна прогресу і лідера в розвитку прилеглих територій призначенням міст також є необхідність бути зручним, затишним і комфортним місцем проживання для його мешканців [4]. Є. Н. Перцик визначив урбанізацію як багатогранний глобальний соціально-економічний процес, пов'язаний з різким посиленням в епоху НТР розвитку і концентрації продуктивних сил і форм соціальної взаємодії, з розповсюдженням міського способу життя на всю мережу населених місць [3]. Це повсюдний і постійний процес, який характеризується, насамперед, високими темпами зростання кількості і частки міського населення. Інша справа – урбанізованість. Цим поняттям описується досягнений на сьогоднішній день рівень урбаністичного розвитку, який може бути оцінений за великим переліком показників, що охоплюють як міське, так і сільське населення, а відповідно – міські і сільські території [2]. Але частка міського населення, сама по собі, відображає не рівень проникнення «міських» умов, тим більше – не рівень культури і колективного інтелекту суспільства, а рівень концентрації промислового виробництва. Для того, щоб нейтралізувати дію промислової концентрації, російський вчений Г.А. Гольц, в свій час, ввів поняття реальної урбанізації, яку він рекомендував обчислювати як середню геометричну наступних показників [1]:

- 1) частка міського населення в населенні регіону;
- 2) частка міських поселень у загальній кількості поселень;
- 3) частка міст з населенням більше 100 тис. у міському населенні;
- 4) частка міст у загальній кількості міських поселень;
- 5) частка населення обласного центру у населенні регіону;
- 6) частка обжитої території у загальній площі регіону.

Включення вченим додаткових (до частки міського населення) показників пояснюється інтегральним розумінням урбанізації як процесу, який охоплює і міську, і сільську місцевість і характеризується певним співвідношенням між міськими поселеннями різної людності, більшим чи меншим значенням обласного центру у життєдіяльності населення регіонів, кращою сформованістю міських умов і способу життя саме у великих містах у порівнянні з малими містами і селищами міського типу. Істинні ознаки міста в українській дійсності (диверсифікована сфера докладання праці, розвинена соціальна, транспортна та інформаційна інфраструктура, переважно міський спосіб життя, централізована побутова облаштованість житла тощо) з'являються у середньому на рівні міст із 100 тис. мешканців, хоча окремі ознаки можуть бути присутні і за набагато меншої людності поселень.

Взявши за основу методику Гольца і виключивши з переліку вихідних показників частку обжитих земель і частку населення обласного центру,

можна розрахувати так званий «спрощений» індекс урбанізованості («реальної урбанізації») регіонів України за наступною формулою:

$$I_{\text{реал урб}} = \sqrt[4]{x_1 * x_2 * x_3 * x_4}$$

де x_1 – частка міського населення в населенні регіону;

x_2 – частка міських поселень у загальній кількості поселень;

x_3 – частка міст з населенням більше 100 тис. у міському населенні;

x_4 – частка міст у загальній кількості міських поселень.

Поглиблюючи оцінку далі, можна удосконалити і даний показник урбанізованості шляхом включення до розрахунків параметрів міського розселення у конкретному регіоні. Ми зробили це, помноживши розрахований нами індекс реальної урбанізації на коефіцієнт густоти міського розселення:

$$I_{\text{урб за розсел}} = K_{\text{ГМР}} * I_{\text{реал урб}}$$

У свою чергу, коефіцієнт густоти міського розселення являє собою середнє геометричне від показників щільності міського населення, густоти міських поселень та густоти міст, відповідним чином нормованих щодо середнього за регіонами значення по кожному з них:

$$K_{\text{ГМР}} = \sqrt[3]{K_{\text{ЩМН}} * K_{\text{ГМП}} * K_{\text{ГМ}}}$$

Чим більше міських поселень на території (чим густішим є їх розташування), тим меншою є відстань між ними, тому у населення навколишніх територій, в тому числі і сіл, є вибір, куди дістатися у разі необхідності для отримання «міських» послуг. Зосередженість міського населення і краща доступність «міських» послуг через більший показник густоти виступають ознакою справжньої урбанізації в плані задоволення потреб населення [5].

Отже, сучасні уявлення про урбанізацію виходять з того, що цивілізація фактично склалася на основі розвитку провідних міст, їх культури, форм і видів діяльності, інституцій. Тому процес урбанізації, а точніше його результати, мають осмислюватися (і оцінюватися) як процес формування і розвитку міської культури, способу та середовища життя, а не за однією єдиною ознакою формальної частки міського населення.

Список використаної літератури:

1. Гольц Г.А. Культура и экономика России за три века, XVIII-XX вв. Том 1. Менталитет, транспорт, информация (прошлое, настоящее, будущее). Новосибирск, «Сибирский хронограф», 2002, с. 376-387, 524-530.
2. Дронова О.Л. Геоурбанистика: навч.посібник / О.Л.Дронова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – С.105.
3. Перцик Е.Н. Геоурбанистика : учебник для студ. высш. учеб. заведений / Е.Н.Перцик. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 432 с.
4. Функции городов и их влияние на пространство/под ред. Л.Г. Руденко. – К.: Феникс, 2015. – С.258.
5. Gukalova I., Omelchenko N. Measuring the urbanization in Ukrainian regions: current approaches // Часопис соціально-економічної географії, 2016. – вип. 20 (1). – С.22-28.